

Функціонування і розвиток механізмів державного управління
УДК 35.072.2:[323.2:316.325](477)

Іванов Микола Семенович

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук*

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Иванов Николай Семенович

*доктор политических наук, профессор
заведующий кафедрой политических наук*

Черноморский национальный университет имени Петра Могили

Ivanov Mykola

*Doctor of Political Sciences, Professor,
Head of Political Sciences Department
Petro Mohyla Black Sea National University*

**УСВІДОМЛЕННЯ СУТНОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ЯК УМОВА УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ
ОСОЗНАНИЯ СУЩНОСТИ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА КАК
УСЛОВИЕ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ ПУБЛИЧНОГО
УПРАВЛЕНИЯ В УКРАИНЕ
UNDERSTANDING THE ESSENCE OF CIVIL SOCIETY AS A
CONDITION FOR IMPROVING A PUBLIC MANAGEMENT SYSTEM
IN UKRAINE**

***Анотація.** Сьогодні процес формування громадянського суспільства все більше виступає чинником глибокої модернізації всієї системи публічного управління в Україні. У статті розглянуті питання осмислення сутності самого явища громадянського суспільства. Звертається увага на*

важливість свідомої та адекватної участі широкого загалу громадян в процесі реалізації самодіяльного потенціалу суспільства. Відзначена необхідність подолання існуючих викривлень його тлумачення, що слід розглядати як важливу умову успішного вирішення широкого кола питань удосконалення системи публічного управління.

Охарактеризовано два основних підходи до розуміння поняття «громадянського суспільства». Обґрунтована необхідність запровадження в науковий дискурс розуміння громадянського суспільства як певного етапу еволюції соціуму.

Відзначено, що практика широкого використання тлумачення громадянського суспільства як діяльності певної суми самодіяльних недержавних утворень повинна передбачати досягнення певного балансу їхньої взаємодії з державними інституціями.

Звертається увага на взаємозв'язок існуючої тенденції до зростання ролі громадянського суспільства та процесу певного обмеження державного впливу на суспільне життя в Україні.

Запропоновані підходи до розуміння поняття «громадянське суспільство» дозволяють адекватно сприймати процес трансформації соціальних інститутів та необхідності досягнення нового балансу взаємодії органів публічного управління.

Підкреслено помилковість відокремлення, в наукових матеріалах та положеннях офіційних документів, від громадянського суспільства місцевих органів самоврядування та бізнесу. Вказується на необхідність розгляду недержавних бізнесових структур та органів місцевого самоврядування як важливих елементів суспільства громадянського рівня.

Робиться висновок про те, що запропоновані тлумачення поняття «громадянського суспільства» будуть сприяти більш глибокому його розумінню та безперешкодному просуванню по шляху його розбудови в Україні.

Ключові слова: публічне управління, громадянське суспільство, самоврядування, самоорганізація

Аннотація. Сегодня процесс формирования гражданского общества все больше выступает фактором глубокой модернизации всей системы публичного управления в Украине. В статье рассмотрены вопросы осмысления сущности самого явления гражданского общества. Обращается внимание на важность сознательного и адекватного участия широкой общественности в процессе реализации самодетельного потенциала общества. Отмечена необходимость преодоления существующих искажений его толкования, которую следует рассматривать как важное условие успешного решения широкого круга вопросов совершенствования системы публичного управления.

Охарактеризованы два основных подхода к пониманию понятия «гражданского общества». Обоснована необходимость введения в научный дискурс понимание гражданского общества как определенного этапа эволюции социума.

Отмечено, что практика широкого использования толкования гражданского общества как деятельности определенной суммы самодетельных негосударственных образований должно предусматривать достижения определенного баланса их взаимодействия с государственными институтами.

Обращается внимание на взаимосвязь существующей тенденции к росту роли гражданского общества и процесса определенного ограничения государственного влияния на общественную жизнь в Украине.

Предложенные подходы к пониманию понятия «гражданское общество» позволяют адекватно воспринимать процесс трансформации социальных институтов и необходимости достижения нового баланса взаимодействия органов публичного управления.

Подчеркнуто ошибочность отделения, в научных материалах и положениях официальных документов, от гражданского общества местных органов самоуправления и бизнеса. Указывается на необходимость рассмотрения негосударственных бизнес-структур и органов местного самоуправления как важных элементов общества гражданского уровня.

Делается вывод о том, что предложенные толкование понятия «гражданского общества» будут способствовать более глубокому пониманию и беспрепятственному продвижению по пути его развития в Украине.

Ключевые слова: *публичное управление, гражданское общество, самоуправление, самоорганизация*

Summary. *Nowadays the process of civil society formation is much more often considered as a factor of deep modernization of the entire public administration system in Ukraine. The article deals with the issues of understanding the essence of the phenomenon of civil society. The author draws attention to the importance of conscious and adequate participation of the wide public in the process of realizing the amateur potential of society. The necessity of overcoming the existing distorted interpretation is noted and according to the author it should be considered as an important condition for solving a wide range of issues of public administration system improvement.*

The author presents two main approaches of "civil society concept" understanding. The necessity of introducing the understanding of civil society as a specific stage of society evolution into the scientific discourse is substantiated.

It is noted that the practice of widespread use of the interpretation of civil society as an activity of a certain amount of amateur non-state entities should reckon for a certain balance achievement in their interaction with state institutions.

The article points out the correlation between the current trend towards the growing role of civil society and the process of a certain limitation of state influence on public life in Ukraine.

The approaches of understanding the concept of "civil society" proposed in the article, allow us to perceive adequately the process of social institutions transformation and the need to achieve a new balance of interaction between public authorities.

The author emphasizes the fallacy to consider local governments and businesses separately from civil society, as it is stated in scientific materials and some official documents. He also mentions that it is essentially necessary to consider non-state business structures and local authorities as important elements of civil society.

It is summarized that the proposed interpretation of the concept of "civil society" in the article will contribute to a deeper understanding and unhindered progress along the path of its development in Ukraine.

Key words: *public administration, civil society, self-government, self-organization.*

Постановка проблеми. Сучасний стан і розвиток українського суспільства демонструють надзвичайну важливість вирішення багатьох проблем розбудови і зміцнення громадської ініціативи, як потужного чинника зміцнення його демократичних, правових та ринкових основ. На цьому шляху вагоме значення мають питання формування відповідної суспільної свідомості, яка виступає базовим чинником результативного просування у визначеному напрямку. Нажаль, відповідна констатація сьогодні не в повній мірі усвідомлена більшістю суспільства. Але первинність цієї складової не може бути ігнорованою відповідними публічними центрами, діяльність яких пов'язана з стимулюванням громадських самодіяльних ініціатив.

Ці питання актуалізуються наявністю чисельних проблем на шляху розбудови громадянського суспільства в Україні. Серед них, ключове місце належить питанням усвідомлення, на сучасному етапі, найбільш активною частиною соціуму, сутності громадянського суспільства як чинника удосконалення системи публічного управління в Україні

Дана констатація виступає певним ґрунтом чергового звернення до принципово важливих тлумачень сутності явища «громадянське суспільство», що, в свою чергу, забезпечує утвердженню в свідомості суспільства адекватного розуміння змісту процесу долучення широкого кола громадян до управління загальними справами. Дослідження наявної практики розбудови громадянського суспільства, дозволяє нам коригувати координати обраних напрямків задля оптимізації зусиль всіх інститутів долучених до цього процесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Значна частина зробленого, як в теорії, так і на практиці, знайшла своє відображення в чисельних оприлюднених матеріалах.

В першу чергу, слід відзначити розроблену і прийняту у відповідності до Указу Президента України від 26 лютого 2016 року №68/2016 «Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки».

Також, слід відзначити значну увагу до питань осмислення різних сторін розбудови громадянського суспільства вітчизняних дослідників. Серед них дослідження М. Бойчука [2], О. Євтушенко [3], Г. Зеленько [4], А. Карася [5] та ін.

Також, до вивчення проблем розвитку громадянського суспільства в Україні долучені декілька наукових колективів. Серед них, Український незалежний центр політичних досліджень під керівництвом М. Лациби [7], Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України, Українське феноменологічне товариство та Інститут ліберального суспільства [1].

Значна частина досліджень в Україні здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

В той же час, не дивлячись на результативну роботу вітчизняних і зарубіжних науковців по вивченню багатьох сторін становлення громадянського суспільства, сьогодні зберігається необхідність як подальшої теоретичної розробки його проблем, так і оптимізації практичних дій спрямованих на підтримку самодіяльних ініціатив широкого загалу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є виявлення адекватного і несуперечливого тлумачення поняття «громадянського суспільства» задля більш глибокого розуміння можливих шляхів удосконалення системи публічного управління в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз багатьох публікацій дозволяє стверджувати, що на сьогодні в теорії публічного управління не склалося чіткого розуміння феномену «громадянського суспільства». Це можна побачити на прикладі згаданої вище «Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки». В даному документі наявні певні суперечності в розумінні сутності громадянського суспільства. Зокрема, в ньому стверджується, що затвердження стратегії зумовлено необхідністю створення державою сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, різноманітних форм демократії участі, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади та органами місцевого самоврядування [6].

Автори цього твердження мають дещо викривлене розуміння сутності громадянського суспільства. В даному випадку, це знаходить свій вираз у відокремленні місцевого самоврядування від громадянського суспільства. Подібна ситуація примушує нас звернути увагу на важливість більш глибоко усвідомлення сутності громадянського суспільства.

Перш за все, слід підкреслити, що спираючись на аналіз наукової

літератури, щодо розуміння категорії «громадянське суспільство», слід запропонувати два можливих та принципово відмінних його бачення.

Перший підхід пов'язаний з розумінням громадянського суспільства, як певної стадії або етапу розвитку суспільства як цивілізованої спільноти.

Уважний погляд в минуле дозволяє нам побачити, що найбільш рання доба становлення людської спільноти в історичній науці розуміється як етап «первісного суспільства». Його характерною рисою є відсутність в суспільстві інституту держави та відповідних органів управління . У зв'язку з цим, ми можемо його визначити як «додержавне суспільство».

Якісно новим етапом людської історії стає період виникнення інституту держави і перетворення його на ключову домінанту організації управління взаємовідносинами індивідів та їх груп. Саме це створює ґрунт для розуміння цього періоду в історії людства як етап «державного суспільства». Але ще на ранньому етапі «державного суспільства», можна спостерігати, відмінний від державного вектору, напрям еволюції суспільства, який пов'язаний з розвитком самоврядного потенціалу соціуму. Історично ми можемо спостерігати процес зростання організовуючої та управлінської ролі різноманітних самоврядних ініціатив і асоціацій. З часом відбувається процес їх легалізації та інституціоналізації, який завершує етап монопольного домінування держави в управлінні суспільним процесом.

Таким чином, наступний етапом розвитку людської спільноти слід визначити саме як «громадянське суспільство». Для нього найбільш характерним є трансформація держави з «силового інституту» в «сервісну службу». В такому суспільстві, ключові позиції займають самодіяльні громадські організації. Вони виявляють здатність до самоорганізації та контролю і підпорядкуванню державних інституцій, отримують у власні руки важелі публічного управління. Наведена періодизація дозволяє нам запропонувати авторське розуміння поняття «громадянського суспільства»,

як певної стадії розвитку людської спільноти.

Разом з тим, слід відзначити, що в переважній більшості публікацій існує відмінне, від вище зазначеного, розуміння поняття «громадянське суспільство». По суті, мова йде про структурно-функціональний підхід до тлумачення поняття «громадянського суспільства».

Для даного підходу головним є розуміння громадянського суспільства як певної сфери взаємовідносин, які існують на самодіяльному ґрунті. Вони є відображенням приватних і групових відносин, які реалізуються без участі держави. Недержавна природа такого роду взаємовідносин є визначальною ознакою для їх кваліфікації. Таке розуміння громадянського суспільства є характерним для більшості існуючих інтерпретацій. Дивлячись на суспільство під таким кутом зору, як правило, в зміст поняття «громадянське суспільство» вкладається діяльність певної суми самодіяльних недержавних утворень у вигляді рухів, об'єднань, громадських організацій та інших формувань.

Важливо відзначити, що вказані підходи мають принципову відмінність. Вона полягає в тому, що в другому випадку поняттям «громадянське суспільство» охоплюється не все суспільство, а лише його визначена частина. При такому розумінні поняття «громадянське суспільство», важливо підкреслити наявну можливість використання логіки його протиставлення державі. В сучасній практиці це відбувається доволі часто, що вказує на доцільність концентрації уваги на забезпеченні певного балансу їхньої взаємодії.

Вище зазначені тенденції до зростання ролі громадянського суспільства, вказують на процес певного обмеження державного впливу на суспільне життя в Україні. Історично цей процес накладається на зусилля української нації по розбудови незалежної, суверенної, демократичної, соціальної, правової держави. В даному контексті, твердження про необхідність певного обмеження і підпорядкування державних інституцій

можуть сприйматися з недовірою. Але, вагомим аргументом на підтримку природної еволюції інституту держави виступає практика співпраці сучасних громадських ініціатив з державними структурами, яка продемонструвала можливості підвищення їх дієздатності у взаємодії.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Сучасна держава залишається головною ознакою цивілізованості суспільства, гарантом прав і свобод власних громадян. Але природний процес еволюції суспільства змінює її роль. У держави все меншим стає її реакційний ресурс, при цьому, вона накопичує потенціал законослухняного арбітра та вправної сервісної служби.

Запропоноване бачення поняття «громадянське суспільство» дозволяє адекватно подивитися на процес трансформації соціальних інститутів та на їх місце в розбудові суспільства нового балансу взаємодії держави та органів самоврядування.

Держава об'єктивно зацікавлена в підтримці стану безпеки і злагоди в суспільстві. Саме це спонукає її до кроків по сприянню розвитку самоврядних та інших громадських ініціатив. Їх розвиток забезпечує, якомога скоріше, досягнення українською спільнотою етапу розбудови громадянського суспільства не тільки як розвинутої мережі самодіяльних формувань, а як сучасного соціуму, який має високі показники рівня здатності громадян до самоорганізації.

Також, слід підкреслити помилковість відокремлення від громадянського суспільства місцевих органів самоврядування та бізнесу. Це можна прослідкувати в наукових матеріалах та положеннях офіційних документів. Саме бізнесові структури та органи місцевого самоврядування займають передню лінію на шляху просування суспільства до набуття рівня громадянського. Усвідомлення цього забезпечить, як керівниками публічних органів управління, так і громадянам можливість діяти раціонально, у відповідності до власних інтересів, узгоджуючи їх з

інтересами всього суспільства.

Література

1. Білий О., Богачов А., Вішке М., Голубович І., Довгополова О., Єрмоленко А. Громадянське суспільство в Україні за доби глобалізації: ціннісно-нормативне та інституційне забезпечення його розбудови / Міжнародний фонд «Відродження»; Інститут ліберального суспільства; Інститут філософії ім. Григорія Сковороди НАН України; Українське феноменологічне товариство / А. Єрмоленко (відп.ред.). К., 2007. 317 с.
2. Бойчук М. А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії. – К.: Атлант ЮЕМСІ, 2007. 207 с.
3. Євтушенко О. Місцеве самоврядування - інститут громадянського суспільства та демократичної політичної системи / О. Євтушенко // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. Львів, 2008. Вип. 21 С. 66-70.
4. Зеленько Г. І. Політична матриця громадянського суспільства: досвід країн Вишеградської групи та України. К.: Знання, 2007. 336 с.
5. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях та некласичних інтерпретаціях: монографія. К., Львів, 2003.
6. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 - 2020 роки // Указ Президента України від 26.02.2016 № 68/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016> (Accessed 30 January 2020).
7. Як організувати державну політику сприяння розвитку громадянського суспільства / [М. В. Лациба, О. С. Хмара, А. О. Красносільська [та ін.]; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. К.: [Агентство “Україна”], 2011. 224 с.

References

1. Bilyj O., Boghachov A., Vishke M., Gholubovych I., Dovghopolova O., Jermolenko A. Ghromadjansjke suspiljstvo v Ukraini za doby globalizaciji: cinnisno-normatyvne ta instytucijne zabezpechennja jogho rozbudovy / Mizhnarodnyj fond «Vidrodzhennja»; Instytut liberaljnogho suspiljstva; Instytut filosofiji im. Ghryghorija Skovorody NAN Ukrainy; Ukrainijsjke fenomenologhichne tovarystvo / A. Jermolenko (vidp.red.). K.: 2007. 317 s.
2. Bojchuk M. A. Vlada i ghromadjansjke suspiljstvo: mekhanizmy vzajemodiji. – K.: Atlant JuEmSI, 2007. 207 s.
3. Jevtushenko O. Misceve samovrjaduvannja - instytut ghromadjansjkogho suspiljstva ta demokratychnoji politychnoji systemy / O. Jevtushenko // Ukrainijsjka nacionaljna ideja: realiji ta perspektyvy rozvytku: Zb. nauk. pr. Ljviv, 2008. Vyp. 21 S. 66-70.
4. Zelenjko Gh. I. Politychna matrycja ghromadjansjkogho suspiljstva: dosvid krajin Vysheghradsjkoji ghrupy ta Ukrainy. K.: Znannja, 2007. 336 s.
5. Karasj A. Filosofija ghromadjansjkogho suspiljstva v klasychnykh teorijakh ta neklasychnykh interpretacijakh: monoghrafija. K., Ljviv, 2003.
6. Nacionaljna strateghija spryjannja rozvytku ghromadjansjkogho suspiljstva v Ukraini na 2016 - 2020 roky/ Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26.02.2016 # 68/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016> (Accessed 30 January 2020).
7. Jak orghanizuvaty derzhavnu polityku spryjannja rozvytku ghromadjansjkogho suspiljstva / [M. V. Lacyba, O. S. Khmara, A. O. Krasnosiljsjka [ta in.] ; Ukr. nezalezh. centr polit. doslidzh. K. : 2011. 224 s.